

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel II (1888-1900)

Oerlemans, F.J.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Oerlemans, F. J. (2013). *De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel II (1888-1900)*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

25 Drukte rond Nijland en Gorter

Naast de verbeterde pennenstrijd in De Nieuwe Gids tussen Van der Goes, Van Eeden, Van Deyssel en Kloos - waaruit al spoedig bleek dat Kloos binnen de redactie alleen stond in zijn ideeën over socialisme en godsdienst - speelde er nog een aantal zaken die het onvoorwaardelijke karakter van de vriendschap tussen Kloos en Van Eeden aantastte: Kloos' vaak tevergeefs gebedel om geld, Van Eedens bemoeienis met Kloos' verloofde en de nooit gepubliceerde kroniek over Van Eeden hadden de vriendschap tussen hen beiden tot op het bot uitgehold.

In die stemming schreef Van Eeden onder pseudoniem een kritische verhandeling over zichzelf en over zijn werk en liet dit door een handlangster overschrijven en aan Kloos toesturen. Nu zou blijken, zo schreef Van Eeden in zijn dagboek, hoe groot Kloos' kritische integriteit was als het om Van Eeden ging: de zogeheten Lieven Nijland-kwestie. Dit leverde grote spanningen op die nog werden vergroot toen Kloos lange tijd in gebreke bleef met zijn kronieken en de redactie dacht met Herman Gorter de juiste persoon binnen te halen. Kloos' aanvankelijke instemming met Gorters komst trok hij spoedig daarop weer in. Uiteindelijk zou het tussen Kloos en de overige redacteuren tot een breuk leiden. Maar voor het zover was, kwamen de mannen van 'Tachtig' nog één keer in ogenschijnlijke harmonie bijeen toen de grote Franse dichter Verlaine Holland bezocht.

25.1 Lieven Nijland

Na de felle polemiek tussen de ethisch-humanist Van Eeden en de individualist en estheticus Kloos in hun tijdschrift *De Nieuwe Gids* – een polemiek die inmiddels over veel meer ging dan alleen over de vraag welk standpunt *De Nieuwe Gids* innam rond de kwestie van het socialisme – leken de stellingen te zijn betrokken. De frontlinie liep dwars door de gelederen van redactie en medewerkers. Wel wist Kloos zich geruggensteund door medewerker Van Deyssel, die zich in het debat rond het socialisme allerm minst onbetuigd had gelaten. Maar binnen de redactie moest Willem Kloos het als redactiesecretaris verder zien te rooien met Van Eeden, de socialist Van der Goes en de wat gematigder Tak, die de rol van verzoener trachtte in te vullen en zich maar weinig had laten horen in het debat over het socialisme. Tak deed er nu alles aan het geruzie tussen de redactiesecretaris en zijn populaire mederedacteur Van Eeden zoveel mogelijk in te dammen. Dit was geen eenvoudige opgave. Hoe kon het geruzie zo escaleren tussen de beide redacteuren, die naar eigen zeggen nog steeds elkaars vrienden waren? Zoals we zagen, had Kloos Van Eeden in het juninummer 1891 van *De Nieuwe Gids* publiekelijk te kijk gezet.⁴⁷⁹ In dat artikel plaatste hij immers Van Eeden op één lijn met de in de ogen van Tachtig abjecte predikant Hugenholtz. Hierin ging Kloos volgens Van Eeden veel te ver. Zo kreeg het publiekelijk gevoerde debat, naar zijn gevoel, een op de persoon gericht karakter. Daarom was het voor hem van wezenlijk belang dat zijn bijdrage 'Aan Willem Kloos', na lang aandringen, geplaatst werd in het augustusnummer van 1891.⁴⁸⁰ Kloos, die fel gekant was tegen Van Eedens tegenspraak, liet zich niet opnieuw verleiden tot een artikel. Zijn repliek was niet meer dan een vernietigend onderschrift bij Van Eedens artikel: 'Aan mijn karakteristiek van v. Eedens's proza in onze

⁴⁷⁹ Kloos, 'Over dominee Hugenholtz en Frederik van Eeden', juni 1891, p. 301-310.

⁴⁸⁰ Van Eeden, 'Aan Willem Kloos', in: *De Nieuwe Gids* 6 (1891), dl. 2, afl. 6 (augustus), p. 458-463.

vorige aflevering geplaatst, heb ik, natuurlijk, niets toe te voegen. Onze lezers, verstandige en onverstandige, hebben thans documenten te over in handen, om zelf uit eigene oogen te zien.'

Dit in zijn korthed dodelijke onderschrift droeg niet bij tot een de-escalatie.

Van Eeden, wellicht onbedoeld daartoe uitgedaagd door Kloos, zocht opnieuw de confrontatie. Mogelijk zetten Kloos' opmerkingen in hun correspondentie Van Eeden daar eens te meer toe aan. Vooral Kloos' brief van 15 mei 1891 was voor Van Eeden onverteerbaar. Daarin schreef Kloos: 'je doet jezelf voor als een ideaal van reinheid, goedheid en je ziet alles bij anderen zo lelijk mogelijk en misschien zijn anderen wel veel reiner en fijngevoeliger dan jij, maar zij houden hun mond tegen je.'⁴⁸¹

Kloos zette Van Eeden in zijn brief weg als hypocriet en voegde er nog aan toe dat alle vrienden er net zo over dachten. Van Eeden was des te meer getroffen door Kloos' analyse van zijn karakter, omdat Van Eeden zich volgens zijn dagboekantekeningen al op zijn zeventiende zorgen maakte over dubbelheid in zijn gedrag.⁴⁸² Ook nu, zovele jaren later, worstelde de psychiater daar nog steeds mee. Kloos' observatie had hem daar ondubbelzinnig opnieuw mee geconfronteerd. Moest hij Kloos geloven? Zagen ook de andere vrienden die dubbelheid in zijn karakter? Op die vraag wilde Van Eeden een antwoord krijgen. Hij bedacht een truc.

Zoals Kloos en Verwey met behulp van hun stroman Duyts destijds de Nederlandse critici in de val lokten met hun *Julia*, zo dacht Van Eeden op dezelfde wijze erachter te komen hoe niet alleen Kloos, maar ook zijn andere vrienden uit de 'inner circle' van *De Nieuwe Gids* over hem oordeelden. In zijn dagboek noteerde Van Eeden op 3 januari 1892 heel precies wat zijn plannen waren:

Ik heb deze week een stuk geschreven tegen mezelf onder den pseudoniem Lieven Nijland (L.N. "Ellen") en dat door Jeanette Voorbeytel laten copieeren en versturen uit den Haag, Malakkastraat 23. Ik heb getracht het strengste oordeel over mijn publieke persoonlijkheid te vellen dat zonder grove onrechtvaardigheid geveld kon worden. Ik heb dit gedaan, omdat ik vond dat het eens gebeuren moest, voor het publiek en voor mijzelf. En ik ben er zelve het beste toe in staat om het scherp, hard en toch niet onrechtvaardig te doen. Ik wilde mijzelf overtuigen dat ik van een critiek de onrechtvaardigheid en niet de hardheid hinderlijk vind. En ik heb er veel plezier in, geen spoor van gêne. Dit valt mij mee. Doch heel zuiver is 't misschien niet, omdat dit ten eerste mijn trots niet treft, die niet zou dulden dat een ander mij vernedert, maar wel dat ik 't zelf doe. En ten tweede omdat er een zekere Schadenfreude bij komt. Want ik verkneuter me in de half vergenoegde, half meewarige gevoelens mijner vrienden. Ook heb ik al een flauwe voorsmaak van mijn satisfactie, als het eens uitkomt, wie L.N. is, en de gemengde gevoelens van verbazing, teleurstelling en admiratie die daardoor zullen ontstaan. Dat deugt natuurlijk niet. Doch een pseudonym was noodzakelijk. Een opene zelfkritiek zou alle aardigheid er van afnemen, en niets als hoogmoedige nederigheid zijn. Ik zou dan

⁴⁸¹ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 15 mei 1891, copieboek Nieuwe Gids-archief 69^F14, KB. Ook in: 's-Gravesande 1955, p. 371-372.

⁴⁸² Fontijn 1990 (*Tweespalt*), p. 79.

niet kunnen laten te rekenen op bewondering voor mijn zelfverloochening. Door deze pseudoniem is dat uitgesloten. Mijn voorzorgen zijn goed genomen en ik houd weinigen voor zoo scherpzinnig dat ze er achter komen. Kloos zeker niet. Hij zal aan Verwey denken, eerder. Ik begrijp wel dat ik 't voor mijn beste vrienden niet stil zal kunnen houden, maar voor 't groote publiek wel, ten minste den eersten tijd – en daarop komt het aan. De opinie dat iemand mij eens ferm de waarheid heeft gezegd is gelanceerd, de gerechtigheid voldaan, de toorn der Goden afgewend. Ik heb nagenoeg geen moeite gedaan om mijn stijl te maskeeren. Ik heb er gewoon op los gestileerd, als in ieder ander artikel. Maar ik reken er op dat de lezers van den aanvang af op een verkeerd spoor gebracht, meer met hun hart lezen dan met hun literair oordeelsvermogen, en dus door hun gemoedsaandoeningen van satisfactie, meewarigheid leedvermaak verblind blijven voor de duidelijke kenteekenen van mijne schrijf- en denkmanier.⁴⁸³

De eerste maanden van het jaar 1892 kwamen, zeker voor de redactiesecretaris van *De Nieuwe Gids*, grotendeels in het teken te staan van de *Lieven Nijland-affaire*.⁴⁸⁴ En zoals Duyts acht jaar eerder voor Guido speelde, zo nam Mejuffrouw Voorbeytel de rol van Lieven Nijland op zich, de schrijversnaam waarachter Van Eeden schuilging.

Van Eeden kende de Haagse Jeanette Voorbeytel uit zijn kliniek aan de Amsterdamse Keizersgracht. Ze was een van de eerste patiënten die Van Eeden met hypnotische suggestie behandelde, waarschijnlijk voor haar schuwheid en kwetsbaarheid.⁴⁸⁵ Vanuit haar woonplaats Den Haag stuurde zij Van Eeden regelmatig stukjes voor plaatsing in *De Nieuwe Gids*. Stukjes die nooit de redactievergadering haalden. In de correspondentie tussen Kloos en Van Eeden kwam zij, in verband met haar schrijfseltjes, eenmaal ter sprake: 'Ik heb ook nog een paar kleine stukjes van een juffrouw Voorbeytel uit den Haag, die niet zo heel slecht zijn; niet plaatsbaar, maar gedurfd en met goede gezegdetjes er in,' schreef Van Eeden zijn secretaris op 29 mei 1890.⁴⁸⁶

Deze juffrouw Voorbeytel, met haar literaire aspiraties, was naar de mening van Van Eeden bijzonder geschikt om voor zijn karretje gespannen te worden. Zij zou Van Eedens uitermate kritisch artikel over zijn literaire werk en karakter, dat hij schreef onder de naam Lieven Nijland, voor hem kopiëren en versturen aan de redactiesecretaris van *De Nieuwe Gids*. Lieven Nijland, te weten Van Eeden, stelde in zijn kritiek op de schrijver Van Eeden dat diens intenties misschien wel nobel en mooi waren, maar het bleef bij intenties en van waarachtigheid was doorgaans geen sprake. Daarnaast wilde Van Eeden oprecht en ootmoedig en niet eerzuchtig of ijdel zijn en zeker niet oppervlakkig, maar in de praktijk van

⁴⁸³ Van Eeden 1971, dl. I, p. 215-216, 3 januari 1892.

⁴⁸⁴ Zie hierover: 's-Gravesande 1947; Fontijn 1990 (*Tweespalt*), p. 319-327; Stuiveling 1950 (*Steekproeven*), p. 89-94; Verwey 1939, p. 97-102.

⁴⁸⁵ Fontijn 1990 (*Tweespalt*), p. 323.

⁴⁸⁶ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 29 mei 1890, De Nieuwe Gids-archief 69^F5, KB.

Van Eedens Haagse bewonderaarster was overigens voor Doorenbos geen onbekende en kwam bij de familie regelmatig over de vloer. Bij een van haar bezoeken opperde Doorenbos zelfs, dat zij wellicht achter die Lieven Nijland schuilging en zij dus de schrijfster van de kritiek op Van Eeden was. Mejuffrouw Voorbeytel voelde zich over die opmerking allesbehalve plezierig, zoals ze Van Eeden schreef. Fontijn 1990 (*Tweespalt*), p. 324. Zie ook 's-Gravesande 1947, p. 40.

alledag kwam daar bar weinig van terecht; ook al had hij zijn lezers en zichzelf vaak het tegendeel wijs gemaakt.

Het zal wellicht wat onbeschaamd gevonden worden', zo stelde Nijland, 'dat ik deze bespreking inzend aan het tijdschrift waarvan de heer Van Eeden redacteur is,' maar daar had de heer Nijland zo zijn redenen voor.

'Ik schrijf dit uitsluitend voor den auteur zelf en voor degenen, die het wel met hem meenen, zijn lezers dus en zijn vrienden.'[...] Nadat hij bij wijze van voorbeeld Van Eedens recente artikelen tegen Verwey en Kloos had gememoreerd, vervolgde Nijland zijn discours:

In 't algemeen kan men van uw auteursfiguur en van uw houding in de Nieuwe Gids-beweging zeggen, dat gij hebt gewoekerd met goede Intenties. Het was steeds uwe Intentie: niet bang, niet kleingeestig, niet eerzuchtig, niet ijdel en niet oppervlakkig te zijn. Wat uw Wil was, schijnt gij dikwijls eerst later bespeurd te hebben en anderen eerder dan gijzelf. Maar uwe Intentie kendet gij alleen zeer goed, en die steldet gij voorop – en wist met de u eigene gevatheid al uw uitingen daarmee in schijnbare harmonie te brengen. Aldus verkreegt gij gewetensrust voor uzelf en bleef bij 't publiek het lieve kindje. Het mag u en enkelen uwer scherpzinnigste lezers eenigszins verwonderd en met een heimelijke onzekerheid vervuld hebben, hoe iemand aan een revolutie mede kan doen en toch het lieve kindje blijven, – het mag bij sommigen uwer meer artistiek en minder dialectisch begaafde vrienden een intuïtief wantrouwen hebben veroorzaakt – niettemin had niemand vat op u, door de voorzichtigheid waarmee gij zorgdroegt altoos eerst uzelf en dan anderen van uw goeden wil te overtuigen.

Nijland kwam vervolgens op de kern van zijn betoog en plaatste Van Eedens 'Wil' en 'Intentie' naast elkaar.

Zoo was het uwe Intentie oprecht te zijn en niet oppervlakkig, Die Intentie hebt gij nadrukkelijk getoond in uw 'Studies', door uw aanvankelijke dwalingen bij 't herdrukken te laten staan en door 't toevoegen van geleerde aantekeningen. Maar dat des-ondanks uw Wil tegelijk oppervlakkig en onoprecht is geweest kan uwen aandachtigen lezer niet ontgaan. Want de bedoelde geleerde annotaties waren op vele plaatsen onnoodig, kunnen dus geen ander doel hebben dan het verbergen eener zekere oppervlakkigheid, en zijn dus vingerwijzingen precies en onloochenbaar, naar de onoprechtheid van uwen wil. [...] Zoo loopt uwe Intentie telkens uwen Wil vooruit, en verwerpt met schaamte de smakelijke appelen, die uw Wil achter uwen rug gestolen heeft om u te believen.[...]

Nijland sloot zijn betoog aldus af:

Het is waar, wie geen fijnen neus heeft, riekt de lamp niet. Maar dat is uwe schuld en maakt de zaak nog erger. Men ziet de inspanning in uw werk, en men ziet tevens de zorg om die inspanning te verbergen. Zoo ziet men onvolkomenheid en oneerlijkheid te gelijk. In een zelfde stuk van u ziet men b.v. eerzucht, affectatie van geen eerzucht

en tevens een voorzichtig maskeeren van eerezucht. Dit is goede intentie zonder kracht, gemis aan kunstvaardigheid, onbedrevenheid in uwe kunst, beginnerswerk.[...] Maar zoo gij Poëet wilt zijn, toon ons dan eenen Wil, geen Intenties. Stel aan uw kunst de allerhoogste eischen van zuiverheid en volkomenheid. En geef ons niets, neen liever niets, heelemaal niets, dan hetgeen zoo schoon mogelijk, zoo harmonisch mogelijk, ja! zóó in zichzelf volmaakt is, als iets menschelijks volmaakt kan wezen.⁴⁸⁷

Deze zelfkritiek stuurde Van Eeden naar de Malakkastraat in Den Haag, waar Jeanette Voorbeytel het geheel overschreef en op 7 januari 1892 als Lieven Nijland doorstuurde naar de redactiesecretaris van *De Nieuwe Gids*. Twee dagen later schreef Kloos, in zijn functie als redactiesecretaris, aan Van Eeden dat hij een stuk had ontvangen van een meneer Nijland, een open brief aan Van Eeden, waarin die meneer Van Eeden eens flink de waarheid trachtte te zeggen.

Ik zou het je wel sturen, maar ik weet niet of je er op gesteld bent. Wil je 't hebben, zeg het dan, dan zal ik 't zenden. Anders stuur ik 't weer naar den schrijver. Dan gaat deze het op een andere wijze uitgeven, dan bij ons, zooals hij mij schrijft, en dan behoef je het heelemaal niet te zien. Het stuk is wat langdradig maar onzin is het niet. Beslis dus, wat je wilt.⁴⁸⁸

Kloos, die de kritiek van de heer Lieven Nijland op Van Eeden, ongetwijfeld voor een belangrijk deel kon onderschrijven, achtte het volstrekt ongepast dat een vreemde een van zijn mederedacteuren zo hard aanpakte in hún tijdschrift. Van Eeden, die hele andere plannetjes had, vroeg Kloos hem het stuk toe te sturen. Dat gebeurde. In het begeleidend briefje schreef Kloos hem onder meer:

De man komt mij voor serieus en niet kleingeestig te zijn, schoon hij hier en daar wat grof is. Zijn beschouwingen over 'intentie' en 'wil' vind ik zeer merkwaardig, als je voor 'wil' zet 'onbewustheid' of zoo iets, en ze de helft korter maakt. Ik ben natuurlijk tegen de plaatsing, als jij er niet uitdrukkelijk op staat, dat het geplaatst worde. En dan nog in dit onwaarschijnlijke geval, zou ik den schrijver willen verzoeken zijn artikel tot de helft in te krimpen.⁴⁸⁹

Van Eeden, die erop had gerekend dat Kloos Nijlands kritiek met plezier accepteerde, moet enigszins teleurgesteld zijn geweest. Toch stond hij erop dat Nijlands bijdrage werd opgenomen. 'Ik ben voor plaatsing,' liet hij Kloos per kerende post weten. 'Het stuk is wel niet schitterend maar toch goed genoeg. Ik heb 't liever bij ons dan ergens anders en bij ons

⁴⁸⁷ Nijland 1891, p. 330-341.

⁴⁸⁸ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 9 januari 1892, Lieven Nijland-affaire 69 F 1/3, K.B.

⁴⁸⁹ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 11 januari 1892, Lieven Nijland-affaire 69 F 1/3, KB. Kloos werd later door 's-Gravesande aangewreven dat hij niet onderkende dat het handschrift van Lieven Nijland nooit van een man, maar natuurlijk van een vrouw moest zijn. Zie: 's-Gravesande 1955, p. 371-372.

geweigerd. En ik denk dat *de Gids* het zou opnemen. Vind je aanleiding om aan pseudoniem te denken?’ voegde Van Eeden er nog ietwat provocerend aan toe.⁴⁹⁰

Op 15 januari stond er een redactievergadering gepland en ondanks het feit dat Tak de hele maand in het buitenland vertoefde en Kloos hem in die vervelende Nijland-zaak node miste, liet de redactiesecretaris de vergadering toch maar doorgaan. Hij lichtte Tak wel schriftelijk in. Naast een aantal andere dringende zaken was er ook er een stuk tegen Free, schreef hij Tak.⁴⁹¹ Kloos zat er duidelijk mee in zijn maag.

Van Eeden deed verslag van die vergadering van die 15^e juni aan zijn kopiïste mejuffrouw Voorbeytel in Den Haag. Van Eeden schreef haar dat Kloos hem tijdens de vergadering de proef van het artikel liet zien – op Van Eedens instigatie was het buiten de vergadering om al bij Clausen gezet – en hem discreet en met zachte stem zei, alsof het een portret van een overleden familielid was, ‘dat wil je misschien wel eens zien’.⁴⁹²

Van der Goes, die het stuk nu voor het eerst onder ogen kreeg, vond het te bar en was van mening dat je op die manier iedereen wel kon aanpakken. En daar Kloos zelf van meet af aan tegen plaatsing was geweest, vond de meerderheid van de aanwezige redactie, twee tegen en een voor, dat het eigenlijk niet kon. Alleen omdat Van Eeden het per se wilde, kwam Nijlands kritiek in *De Nieuwe Gids*. Zo werd Van Eeden, die had gehoopt dat zijn mederedacteuren dieper op de inhoud van het stuk waren ingegaan, niet veel wijzer. Opnieuw zette hij Jeanette Voorbeytel aan het overschrijven. Hij liet haar een deel uit zijn roman *Johannes Viator* kopiëren en vroeg haar dat toe te zenden aan Kloos, opnieuw onder de naam Lieven Nijland.⁴⁹³

‘Kloos ruikt lont,’ schreef hij haar, ‘maar aan den verkeerden kant. Hij heeft het stuk wel tienmaal gelezen, en hij hoort aldoor een bekende stem er in, zei hij. Het moet een pseudoniem zijn, zegt hij, want iemand die zoo komt en verdwijnt als een bliksemstraal dat kan niet.’⁴⁹⁴

Kloos’ kritisch vermogen liet hem niet in de steek. Had hij al aarzelingen bij het eerste schrijfsel van Nijland over het werk en karakter van Van Eeden, nu, bij de ontvangst van de *Johannes Viator*, rook hij inderdaad lont. Op twee opeenvolgende dagen schreef Kloos aan Van Eeden over Nijlands nieuwe zending. Op 15 februari berichtte hij Van Eeden dat het romanfragment *Johannes Viator* volstrekt niet realistisch, maar lyrisch bespiegelend was en het dus Van Eeden wel zou bevallen. De volgende dag vroeg hij Van Eeden zijn oordeel over de plaatsbaarheid van het stuk te geven, want Kloos zelf kwam er niet uit. Het bleef voor hem iets vreemds hebben.

’t Was soms precies of jijzelf het geschreven had, stijl, gedachten, manier van de dingen te verbeelden. Soms heele mooie einden en dan weer matter en vager gedeelten. Ik heb wel eens in het manuscript van je nieuwe boek zitten lezen, hier en daar, zooals je weet – welnu, dit is er net een pendant van. Ik kan mijn verbazing nog

⁴⁹⁰ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 13 januari 1892, Lieven Nijland-affaire 69F1/3, K.B.

⁴⁹¹ Brief van Willem Kloos aan P.L. Tak, d.d. 15 januari 1892, copieboek Nieuwe Gids-archief 69^{F23}, KB.

⁴⁹² Brief van Frederik van Eeden aan Jeannette Voorbeytel, d.d. 16 januari 1892, Frederik van Eedenarchief XXIV A204, UB.

⁴⁹³ Brief van Frederik van Eeden aan Jeannette Voorbeytel, z.d. [12 februari] 1892, Frederik van Eedenarchief XXIV A214, UB.

⁴⁹⁴ Ibid.

niet op, met dit manuscript voor oogen, wáárom die man tegen jou komt te schrijven. Ik heb je adviseerende hulp hier zeer nodig.⁴⁹⁵

Als iemand hier iets zinnigs over zou kunnen zeggen, was dat Van Eeden, zo luidde Kloos' conclusie. Opnieuw kreeg Van Eeden niet te horen waar hij op had gehoopt. Vervolgens hield hij de publicatie tegen van zijn *Viator*-fragment onder de naam Nijland, zonder overleg met de redactie. Hij achtte het in deze vorm niet plaatsbaar, deelde hij Kloos achteraf mee.⁴⁹⁶ Nu begreep Kloos er helemaal niets meer van. Hoe kon Van Eeden het stuk van Nijland, waarvan hij zelf zei het 'mooi' te vinden en dat dus zeker bruikbaar was als kopij, nu terugsturen naar Den Haag? Bruikbare kopij lag voor *De Nieuwe Gids* immers niet voor het oprapen.⁴⁹⁷ Van Eeden rechtvaardigde zijn daad tegenover Kloos dat hij bij nader inzien van mening was dat Nijlands werk niet in delen, maar in zijn geheel verdiende te worden gepubliceerd. Daarop berichtte Kloos onmiddellijk aan Nijlands postadres in Den Haag dat er sprake was van een misverstand en dat hij het op prijs stelde de auteur in persoon te ontmoeten. Kloos vroeg de onbekende Nijland, per telegram, of hij hem de volgende dag, zaterdag de 20^e om half drie in de Haagse Malakkastraat kon ontvangen.⁴⁹⁸ Met Hein Boeken in zijn kielzog trotseerde Kloos de februarisnieuw en meldde zich rond half drie aan het adres van de heer Lieven Nijland. Mejuffrouw Voorbeytel, die daar in werkelijkheid domicilie hield, gaf niet thuis en de kostjuffrouw, door Jeanette Voorbeytel geïnstrueerd, poeierde het tweetal af. Onverrichter zake spoorden de heren naar Amsterdam terug.⁴⁹⁹

De volgende dag, zondag 21 februari, hoorde Van Eeden van Kloos, die in Bussum voor de zondag was geïnviteerd, over zijn vergeefse tocht met Boeken naar Den Haag. Door zich schuil te houden had mejuffrouw Voorbeytel voor Van Eeden de situatie voorlopig gered. Maar veel langer kon het niet duren, besefte Van Eeden, luisterend naar het relaas van Kloos. Want Kloos had de Haagse schilderswereld, onder wie Bauer, Van der Maarel en Zilcken, met als extra agenten Derkinderen en Veth, gemobiliseerd om hem te voorzien van de nodige informatie over de heer Nijland. Kloos zou Van Eeden dan verder informeren over zijn naspeuringen. Maar zover kon Van Eeden het niet laten komen. Daarom vond hij het verstandiger die middag nog zelf met de waarheid op de proppen te komen. Hein Boeken, Willem Witsen en Jan Veth, die zich later op de dag bij het gezelschap in Bussum voegden en van de 'grap' hoorden, amuseerden zich met Kloos over deze 'alleraardigste' affaire.⁵⁰⁰

Kloos was bijna opgewonden van plezier, zoals Van Eeden naar de Malakkastraat schreef.⁵⁰¹ Maar Kloos' goede humeur hield niet lang stand. Tegenover Van Eeden hield Kloos zich weliswaar flink, maar hij had er innerlijk danig de smoor over in. Zijn verontwaardiging over deze streek van Van Eeden uitte zich vooral in een aantal brieven aan

⁴⁹⁵ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 16 februari 1892, Lieven Nijland-affaire 69 F1/3, KB.

⁴⁹⁶ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, d.d. 19 februari 1892, Lieven Nijland-affaire 69 F1/3, KB.

⁴⁹⁷ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 19 februari 1892, Lieven Nijland-affaire 69 F1/3, KB.

⁴⁹⁸ Telegram uit Amsterdam, 19 februari 1892, 9u.45m., Lieven Nijland affaire 69 F1/3, KB.

⁴⁹⁹ Brief van Frederik van Eeden aan Lodewijk van Deyssel, d.d. 23 februari 1892, in: Van Tricht en Prick 1981, p. 154-155.

⁵⁰⁰ Ibid.

⁵⁰¹ Brief van Frederik van Eeden aan Jeannette Voorbeytel, d.d. 22 februari 1892, Frederik van Eedenarchief XXIV A211, UB.

de Haagse mejuffrouw Voorbeytel. Ze deed er beter aan haar abonnement op *De Nieuwe Gids* op te zeggen, omdat ze daar toch niets van begreep, schreef Kloos haar en gezien de rol die ze zich had aangemeten, zou ze er goed aan doen aan het toneel te gaan.⁵⁰² Toen ze met een gevat antwoord Kloos meende te kunnen pareren, schreef hij haar dat zij zich schromelijk vergiste. Hij zag haar niet als actrice, maar als figurant aan het toneel.⁵⁰³ Uiteindelijk bleef ook Van Eeden zelf niet buiten schot. Voor Kloos was het onbegrijpelijk dat Van Eeden zich met mensen inliet die van de hele *Nieuwe Gids* niets begrepen.⁵⁰⁴ Van Eeden op zijn beurt was van mening dat Kloos te ver was gegaan in zijn hatelijke brieven aan de Haagse bewonderaarster en verlangde van Kloos dat hij haar zijn excuses maakte.⁵⁰⁵ Kloos piekerde daar niet over. Zo vond Kloos ook niet dat Van Eeden hem vanwege die hele affaire excuses zou moeten maken. Tussen vrienden, zo meende Kloos, gold slechts één ding: of zij waren vrienden, for better or for worse, of geen vrienden; een andere weg was er niet.⁵⁰⁶

De *Lieven Nijland*-affaire had Van Eeden, zo moest hij vaststellen, niet gebracht wat hij ervan verwachtte. Van Eeden was er steeds van uitgegaan dat Kloos zich achter de kritiek van Nijland zou scharen en Van Eeden keihard zou laten vallen. Uit Kloos' optreden bleek eerder het tegenovergestelde en uit de brieven die over en weer gingen, kwam een Willem Kloos naar voren die zijn vriend juist in bescherming trachtte te nemen. Ook Jeanette Voorbeytel wist op een gegeven moment niet meer wat ze van de hele affaire moest denken. Hebt u dan geen berouw van wat u gedaan hebt?, vroeg ze in een van haar brieven aan Van Eeden. 'Dit zijn toch Uw vrienden.'⁵⁰⁷

Van Eeden, aldus Stuiveling, hanteerde een tweesnijdend zwaard. Terwijl Van Eeden Kloos ervan verdacht niet oprecht te zijn, greep hij naar een middel dat zijn eigen onoprechtheid overduidelijk bewees.⁵⁰⁸ 's-Gravesande, die de eerste was die de documenten van de Nijland affaire bijeen bracht en die in de regel boude beweringen doet over het karakter van Willem Kloos houdt zich dit keer bijzonder op de vlakte. Met zijn reconstructie van de zogeheten Nijland affaire, zo stelde hij, was het probleem over de vraag wat de aanleiding vormde voor deze affaire feitelijk tot een oplossing gebracht en de reconstructie van deze affaire gunde ons een dieper blik in een stuk geschiedenis van *De Nieuwe Gids* en in de beide karakters van Willem Kloos en Frederik van Eeden.⁵⁰⁹

Maar één ding was zeker. De vriendschapsrelatie tussen Kloos en Van Eeden, of wat ervan over was, was door de hele affaire nog meer verslechterd ondanks Kloos' zo op het oog nobele opstelling. Nu was Kloos' ergernis over Van Eedens maskerade heel voorstelbaar: Van Eeden had de grap te lang laten duren en zijn 'vriendschap' met Kloos te zeer op scherp gezet.

⁵⁰² Twee brieven van Willem Kloos aan Jeannette Voorbeytel, d.d. 22 februari 1892, Lieven Nijland-affaire 69 F1/3, KB.

⁵⁰³ Brief van Willem Kloos aan Jeannette Voorbeytel, d.d. 25 februari 1892, Lieven Nijland-affaire 69 F1/3, KB.

⁵⁰⁴ Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 23 februari 1892, Lieven Nijland affaire 69 F1/3, KB.

⁵⁰⁵ Brief van Frederik van Eeden aan Willem Kloos, z.d. [25 februari 1892], Lieven Nijland affaire 69F1/3, KB.

⁵⁰⁶ Ibid.

⁵⁰⁷ Brief van Jeannette Voorbeytel aan Frederik van Eeden, d.d.[16januari 1892] Frederik van Eedenarchief XXIV A204, UB.

⁵⁰⁸ Stuiveling 1950 (*Steekproeven*), p. 94.

⁵⁰⁹ 's-Gravesande 1947, p. 11.

In het naspel dat volgde zette Kloos op zijn beurt een pion in: zijn ‘verloofde’ Mieb Pijnappel. Gesouffleerd door haar amant nam zij haar geliefde tegen Van Eeden in bescherming. Zij zette haar versie van wat was voorgevallen aan Van Eeden eens uiteen. De artspsychiater was pijnlijk geraakt: ‘Uit je brief zie ik dat je een goed meisje bent – wat ik al wist – en dat je veel van Kloos gaat houden, wat ik gelukkig vindt’, antwoordde Van Eeden neerbuigend. Maar van hetgeen was voorgevallen, begreep zij niets, meende Van Eeden. Kloos had uit alles laten blijken dat hij Van Eeden geen groot kunstenaar vond. ‘Met een grove harde ploertenknuist heeft Kloos geslagen op het teerste heiligste en allergevoeligste wat er aan mij is.’ Hij was twee dagen verbijsterd geweest van pijn. ‘Ik leed zoo,’ vervolgde hij, ‘dat Martha die mij zag zei: “die je *dat* aandoet wil ik niet meer zien.” Hoewel ik het haar niet gezegd heb.’⁵¹⁰

Aan Van Deyssel, die hij wat betreft de Nijland-affaire vanaf het prille begin in vertrouwen had genomen, schreef hij:

Geducht heb ik deze week ondervonden hoe juist jou opvatting is van het samenleven onder vrienden, in woord en brieven. Ik ben zoo bitter gekrenkt als ik niet dacht dat iemand mij krenken kon, door iemand dien ik wel mijn besten vriend genoemd heb. Ik ben daar zeer vol van en ik ben bang voor mijn eigen woorden. Want de correspondentie met jou is mij een rust, al wat je schrijft in den laatsten tijd (ook je laatste artikel) doet mij zacht en warm aan, nu zou dat mij licht verleiden tot uitpraten. En dat is toch niet goed. Het zou niet genereus zijn, bedoel ik, tegen anderen.⁵¹¹

Uitspreken deed Van Eeden zich wel tegen Kloos’ ‘verloofde’ Mieb Pijnappel, die hem met haar brieven bleef bestoken en ervan overtuigd was dat hij ‘haar Willem’ keer op keer verkeerd beoordeelde. ‘Je begrijpt hem niet, omdat je hem niet voelt (zoals eigenlijk niemand hem begrijpt – misschien Boeken),’ schreef ze naar Bussum. Kloos was naïef, verzekerde ze hem nog maar een keer. Mieb gaf de voorzet en Kloos rondde het vervolgens af. ‘Waarom ik vind dat je mij miskend, weet je,’ voegde Kloos Van Eeden even later toe. ‘Lees de correspondentie van Mieb nog maar eens over en *neem háár brieven ter harte*.’⁵¹² Miebs brieven aan Van Eeden waren kennelijk ongezouten en hij deed er goed aan, zo meende Kloos, Miebs aansporingen uit haar brieven aan hem eens op te volgen.

Op een goed moment raakte ook de *Lieven Nijland*-affaire naar de achtergrond. Beide ‘vrienden’ raakten meer en meer verwickeld in ‘vrouwenzaken’. Van Eeden stelde eind februari juichend vast dat hij Betsy van Hoogstraten wellicht de zijne kon maken, door het overlijden van haar echtgenoot.⁵¹³ Kloos aan de andere kant wilde juist verlost worden van zijn Mieb Pijnappel. Hij had schoon genoeg van haar en haar dwingelandij. Zijn vriend Willem Witsen wist Kloos eindelijk te bevrijden van zijn Zeeuwse ‘verloofde’. Als een rechter van instructie had Witsen van Kloos hun brieven mogen raadplegen en op basis van die brieven

⁵¹⁰ Ibidem.

⁵¹¹ Zie de brief van Frederik van Eeden aan Lodewijk van Deyssel, d.d. 4 maart 1892, in: Van Tricht en Prick 1981, p. 157-158.

⁵¹² Brief van Willem Kloos aan Frederik van Eeden, d.d. 4 maart 1892, in: ‘s-Gravesande 1947, p. 56.

⁵¹³ Fontijn 1990 (*Tweespalt*), p. 327.

luidde Witsens definitief judicium: laat Willem in vredesnaam los.⁵¹⁴ Vijf maanden later was Kloos in gezelschap van Boeken op reis in Italië en leek Mieb, nadat Kloos zijn schuld aan haar had afgedaan, uit zijn leven verdwenen. Tussen mei 1894 en oktober 1895 verbleef zij in een zenuwinrichting in Gorssel en tien jaar later trad zij in het huwelijk met de directeur van het postkantoor in Oosterbeek.⁵¹⁵

25.2 Verlaine in Nederland

Het was een markante verschijning, aldus Jan Veth, die op donderdag 3 november in het Logegebouw aan de Fluwelen Burgwal in Den Haag zijn eerste lezing hield. De Franse dichter Paul Verlaine (1844-1896), 'ofschoon niet groot van stuk, kolossaal frisch aangelegd in tors en nek en schedel, – alleen in verhouding de dijen kort en de armen kort, en de nerveuze, onverzorgde handen fijn, haast slap bij den stoeren kop, die niet zonder crânerie, crânerie van een taaien invaliede, hooggehouden staat boven de lage schouders'⁵¹⁶, trof daar onder zijn gehoor naast de Haagse kunstenaars ook een groot deel van de Amsterdamse intelligentsia uit de kring van *De Nieuwe Gids*.⁵¹⁷ Onder hen bevond zich ook Willem Kloos, die al geruime tijd neerslachtig was en zich meer en meer afzonderde van de redactie van *De Nieuwe Gids*.⁵¹⁸ Wellicht onder druk van Pet Tideman had Kloos destijds zijn naam geplaatst onder de uitnodiging van de commissie die de lezing in Amsterdam voorbereidde.⁵¹⁹ Paul Verlaine werd door Kloos in een bespreking van de nieuwste Franse letteren in het aprilnummer van *De Nieuwe Gids* uit 1891 uitbundig bewierookt:

vergeleken in kracht en breedte van timbre, domineert hen Verlaine, de groote Verlaine, als een arend den heuveltop. Mijne vreemde stem kan hierin geenerlei gezag hebben, maar toch moet ik zeggen, om de eenvoudigste eerlijkheid, dat zoolang niet de fransche natie, de groote fransche natie, Verlaine heeft erkend met kniebuiging en groetenis, als den Grootste onder haar Grooten, en hem in staat heeft gesteld, door een algemeene hulde, om van zijn-grootheid te leven,- dat voor dat

⁵¹⁴ Mevrouw Annette Versluys-Poelman ontfermde zich destijds over Mieb Pijnappel. Brief van Willem Witsen aan Elizabeth van Vloten, d.d. 24 oktober 1892, XXX A46, 922.

⁵¹⁵ G.H. 's-Gravesande, *Het conflict tusschen Willem Kloos en Frederik van Eeden. De quaestie "Lieven Nijland"*, 's-Gravenhage 1947, p. 83.

⁵¹⁶ Paul Verlaine, door Jan Veth, in: *De Nieuwe Gids* 8 (1893), afl. 2, december 1892, p. 296-297.

⁵¹⁷ Bij de beschrijving van het bezoek van Verlaine aan Nederland is gebruikgemaakt van Verlaine 1985; Vis 1985, p. 155-199. In Joosten 1980, p. 73-74 wordt het bezoek van Verlaine van woensdagavond 2 november tot maandagmorgen 14 november van dag tot dag kort beschreven. Zie ook: Heijbroek en Vis 1985; Verlaine-nummer *De tweede ronde Tijdschrift voor literatuur*, herfst 2002.

⁵¹⁸ In de jaren dertig van de twintigste eeuw zette een anonieme observant het volgende op papier: 'Kloos was in die dagen een willoos slachtoffer van Tideman. De verhouding was psychisch ongeveer zoals die tusschen Verlaine en Rimbaud. Maar *niet* lichamelijk. Er is nooit, ook niet tijdens de meest zinneloze dronkenschap, een enkel obscene woord gezegd noch was er ooit iets sexueel abnormaals. Het was een bohème zonder deernen en wellicht kwam men ook daardoor tot dronkenschap en krankzinnigheid.' 's-Gravesande 1956, p. 490 e.v. Het behelsde een brief uit 1934 aan 's-Gravesande van een zekere Albert N. Zie ook: Vergeer 1990 (*Toen werden schoot en boezem lekkernij*), p. 128; Vergeer 1985, p. 70.

⁵¹⁹ 'Ondergeteekenden hebben de eer u mede te deelen, dat zij zich hebben aaneengesloten tot eene Commissie, die PAUL VERLAINE in Amsterdam zal ontvangen. Zij noodigen u uit tot het bijwonen van de eerste lezing door den dichter te houden in den avond van Dinsdag 8 November a.s. te 8 ure, huize Couturier, Keizersgracht 674.' Willem Kloos, P.L. Tak, P. Tideman, G. van Tienhoven Jr. en Willem Witsen.

noodwendig-naderende oogenblik alle verder zich-op-gehef van mindere machten tot een zelf-gedroomd gezag mij literatuurtje spelen toeschijnt.⁵²⁰

Deze Verlaine werd na een leven vol drankzucht, ziekte en depressies door de bourgeoisie gezien als een doortrapte bohemien en een horzel in de pels van de samenleving. Deze bohemien, Paul Verlaine, die de opbrengst van zijn lezingen maar al te goed kon gebruiken, spoorde op woensdag 2 november rond zes uur in de avond het station Hollandsch Spoor in Den Haag binnen om in Den Haag en vervolgens in Leiden en Amsterdam zijn lezingen te houden. In de Hofstad logeerde de dichter bij de etser en publicist Philippe Zilcken (1857-1930), die hem van de nodige documentatie voorzag voor het beoogde boekje dat Verlaine over zijn bezoek aan Holland schrijven zou en waarvoor hem 1000 franken in het vooruitzicht waren gesteld.

Na zijn lezingen in Den Haag en een kort bezoek aan Leiden arriveerde Verlaine op maandagavond 7 november in Amsterdam waar hij drie dagen logeerde in Witsens atelier, dat speciaal voor die gelegenheid versierd was met bloemen en waar Isaac Israëls en Hein Boeken de dichter met hun hoed in de hand aan de deur van het Oosterpark verwelkomden.⁵²¹ Het was in dat paar dagen een komen en gaan van de Amsterdamse bent die na Verlaines lezing met de grootmeester nachtelijk Amsterdam introkken. Het was het alsof de mannen van *De Nieuwe Gids* een hechte clan vormden die Verlaine fêteerden in het Café de France en later op de avond meesleepten naar de frivole theaters van De Nes, waarover Verlaine in zijn boekje wat zuinigjes vertelt:

een lange, smalle straat vol met café-chantants en lokalen waar met tussenpozen wordt gedanst... Het leek mij triest, zelfs niet minder abject dan de heilige schande van Parijs en bleef er, nadat ik getracht had een 'revue' 'Amsterdam fin de siècle' aan te horen, die echter al te vervelend was, niet lang hangen en al spoedig wilde ik mijn zo welverdiende bed weer opzoeken.⁵²²

Daar zaten die avond in het Cafés de France naast Tak, Van Eeden en zelfs Verwey nog een tiental *Nieuwe Gids* mannen die in zwijgende aanbidding opzagen naar Verlaine en Willem Kloos en voor geen goud een woord wilden missen van wat de beide dichters onderling wisselden. Maar deze ogenschijnlijke harmonie, was, zeker binnen de redactie van *De Nieuwe Gids*, slechts van korte duur. Kloos' onderhandelingen met Gorter duurden maar voort en zeker Van der Goes verdacht Kloos ervan het overleg met de nieuw beoogd redacteur te saboteren. Zat Verlaine eenmaal in de trein richting Frankrijk dan zou de bespreking, wat Van der Goes betrof, opnieuw ter hand worden genomen. Maar voorlopig was het de beurt aan Verlaine.

Over een van de Amsterdamse lezingen in het chique Maison Couturier aan de Keizersgracht, is een verslag overgeleverd van de latere letterkundige Jan Kalf die wel oog had voor het publiek, maar in mindere mate voor de maître zelf. Het verslag laat aardig zien hoe het Amsterdamse publiek destijds op de komst van Verlaine reageerde:

⁵²⁰ Kloos, 'Nieuwste Fransche letteren', april 1891, p. 75-91.

⁵²¹ Brief van Johan Prikker aan Henri Borel, gedateerd 27 november 1892, in: Joosten 1980, p.76.

⁵²² Joosten 1980, p.61-62.

Als echte kwajongens gedroegen wij ons toen. [...]Wij hadden ons in het hoofd gezet, dat een van de heeren van de oude garde, den dichter misschien zou beleedigen – er was veel gepraat over zijn verhouding met Rimbaud – en waren vast van plan dan erop te slaan.[...] De luxueuze zaal van Couturier was goed bezet met dames en heeren en met nogal wat studenten, blijkbaar van dezelfde gezindheid als wij. Er kwam spanning in de zaal, toen Piet Tideman het publiek verzocht ‘op te staan als mijnheer Verlaine binnenkomt’ en iemand hardop zei: ‘Voor dien paederast.’⁵²³

Toen Verlaines boekje *Quinze jours en Hollande* eind '93 verscheen was men in de kring van vereerders wel wat teleurgesteld. Vooral Betsy van Vloten vond haar verloofde Willem Witsen in dat werkje schromelijk tekortgedaan. Alle credits gingen richting Isaac Israëls, zo meende zij. Aangaande zijn ontmoeting met de Nederlandse intelligentsia schreef Verlaine onder andere over Willem Kloos – Jan Veth had hem weliswaar het literaire portret geleverd – het volgende:

Bij deze samenkomst van letterkundigen waren niet alleen studenten aanwezig, heel vriendelijke en heel hartelijke, mededeelzame jongelui. Ik merkte te midden van de wanordelijke menigte aan de talloze tafels van het kolossale café een nog jonge man op met een krachtig en woest gezicht die alleen en zwijgend dronk en rookte in eenzaamheid. Ik vroeg aan een reeds vertrouwde buurman wie die opmerkelijke gestalte was. Hierop gaf hij mij ten antwoord: ‘Dat is Willem Kloos, de goddelijke Zwijger, een uiterst nerveus en in zich zelf gekeerd type. Grootmeester van de literaire beweging in Holland, heeft een enorme invloed gehad door zijn kritieken in de *Nieuwe Gids*, is de strijd in 1883 aangevangen door zijn fameuze inleiding bij de postume gedichten van Jacques Perk.’⁵²⁴

‘Un original,’ had Verlaine over Kloos opgemerkt nadat Kloos hem had onderhouden over de Nederlandse dichtkunst en hem de verzen voor de komende voordracht wees, aldus Frans Erens in zijn *Vervlogen jaren*.⁵²⁵ De goddelijke zwijger, tot voor kort nog prominent aanwezig, had het weer zwaar: zijn maag speelde voortdurend op en die kwestie met Gorter bezorgde hem hoofdbrekens.

25.3 Gorter in de redactie

Het jaar 1892 liep ten einde. Kloos was ziek en iedereen, zo meende hij, was tegen hem. Hij lag sinds weken dag en nacht op een bank, want een bed was er niet. Hij at niet, dronk niet en lag maar te piekeren. Van schrijven kwam het al lange tijd niet meer. Hij vond het 't beste om dood te gaan, want dan waren ze van hem af. Hij zat de mensen toch alleen maar in de weg.⁵²⁶ Gelukkig zorgde Hein ervoor dat hij op tijd zijn drankjes kreeg en de dokter constateerde, zoals Kloos zich later herinnerde, ‘een zware ziekte – ik weet niet meer hoe hij

⁵²³ Vergeer 1990 (*Toen werden schoot en boezem lekkernij*), p. 127-128. Jan Kalf (1873-1954) studeerde in deze periode te Amsterdam.

⁵²⁴ Verlaine 1985, p. 32-33.

⁵²⁵ Erens 1989, p. 289.

⁵²⁶ Brief van Arnold Ising aan Lodewijk Van Deysse, d.d. 13 december 1892, in: Prick 1968, p.121.

haar noemde, want ik was half buiten bewustzijn.⁵²⁷ En ook voor zijn geesteskind *De Nieuwe Gids* moest hij vrezen. Voor de komende decemberaflevering was er nog nauwelijks kopij en zijn kroniek, die hij dacht te wijden aan Van Eedens *Johannes Viator*, wilde ook niet erg vlotten in de toestand waarin hij verkeerde.⁵²⁸ En dat was nog lang niet alles. In september '92 besloot de voltallige redactie bij de voorbereiding van de nieuwe jaargang, – dus aanvankelijk met inbegrip van de redactiesecretaris – om Herman Gorter als nieuwe redacteur aan te stellen. Van der Goes had zelfs eind september na het unaniem genomen besluit een brief aan Gorter geschreven waarin hij de dichter verwelkomde als nieuwe redacteur en eraan toevoegde dat Kloos als redactiesecretaris binnenkort contact met hem zou opnemen. 'Maar, waarde Heer,' vervolgde Van der Goes,

een tijdschrift bestaat uit afleveringen (livraisons zegt de Fransche man) – en met October moet er weer zoo'n aflevering van het onze verschijnen. Het is absoluut noodzakelijk dat van je nieuwe werk het eerste gedeelte (liefst een groot stuk) in dat October-nummer wordt geplaatst. De abonne's nemen voortdurend toe – een paar dagen geleden heeft één boekverkoper er 14 tegelijk aangebracht – en er moet de hand aan gehouden worden. Wees dus nu zoo goed onmiddellijk aan Kloos te sturen de copy, er is natuurlijk alle haast bij. Met een nieuw werk van Van Eeden, verzen van Hein B., een paar kleine stukken van De Lang en Erens, en twee politieke artikelen (van mij over Van Marken, den Delftschen fabrikant), komen wij tot een uitstekende aflevering. Ik schrijf je dit eenigszins als mederedacteur. Kloos is soms huiverig om de menschen achterna te rijden, daar heeft hij gelijk aan, maar aangezien zooals ik zei, een tijdschrift uit afleveringen (livraisons) bestaat dient er af en toe een te verschijnen, en op *dat* oogenblik zijn alle quaesties ondergeschikt aan deze éene: hoe krijgen wij een zoo goed mogelijk nummer bij elkaar? – Zou je Dinsdag avond bij Tak ter redactie-vergadering willen komen? Houd ten minste je avond vrij, dan kunnen we je roepen als het noodig is.⁵²⁹

Maar Gorter hield de boot voorlopig af. Hij wilde zich volledig aan het schrijven zetten en daar was geld voor nodig. Van een redacteurschap bij *De Nieuwe Gids* kon hij niet leven.⁵³⁰ Ondertussen nam Kloos inderdaad contact op met de weigerachtige beoogde redacteur in een poging kopij van hem los te krijgen.⁵³¹ Voorlopig verscheen het oktobernummer van de nieuwe jaargang van *De Nieuwe Gids* zonder Gorter, maar wel met fragmenten uit de *Johannes Viator* van Van Eeden en met Van Deventers 'Platonische Studiën'. Ook Hein Boeken was met zijn 'Semeleïs' en delen uit *Aischylos* ruimschoots vertegenwoordigd.

⁵²⁷ Kloos 1986, p. 261.

⁵²⁸ 'Zijn inleiding van het stuk tegen Van Eeden is klaar – nu wil het niet verder.' Prick merkt bij deze passage op dat Kloos, naar Pricks oordeel, toen reeds bezig was met zijn in oktober 1893 gepubliceerde 'Gedachten en aforismen over Frederik van Eeden' (*De Nieuwe Gids* IX, dl. 1, p. 168-176). Arnold Ising verwees in zijn brief aan Van Deyssel, naar onze mening naar Van Eedens *Johannes Viator*.

⁵²⁹ Brief van Franc van der Goes aan Herman Gorter, d.d. 24 september 1892, in: Endt 1964, p. 306.

⁵³⁰ Brief van Herman Gorter aan Franc van der Goes, d.d. 24 september 1892, in: Endt 1964, p. 306.

⁵³¹ Brief van Willem Kloos aan Herman Gorter, d.d. 29 september 1892, in: Endt 1964, p. 307.

Nieuw werk van Gorter verscheen eerst in de laatste twee nummers van de achtste jaargang van *De Nieuwe Gids*; om precies te zijn in de juniaflevering een viertal 'Verzen' en in het augustusnummer fragmenten uit *Balder*.⁵³²

Toen Gorter de 24ste december voor een nadere bespreking van zijn positie binnen het tijdschrift bij Kloos op bezoek kwam, maakte Kloos hem deelgenoot van zijn zorgen. Daar kreeg hij al spoedig spijt van. Hij had te veel uit de school geklapt en haastte zich dat recht te zetten. De volgende dag ontving Gorter uit de Tweede Jan van der Heydenstraat 84 een *confidentieel* schrijven met de volgende inhoud:⁵³³

Ik heb gisteren toen je hier was, mijn mond wel wat voorbij gepraat. [...] Op dit oogenblik toch, ik zeg het je in vertrouwen, is de redactie van de N.G. minder dan ooit een homogeen lichaam maar veel meer, naar het mij ten minste voorkomt, het in ontbinding verkeerende overblijfsel van wat eens een lichaam mocht worden genoemd. Wat van dit psychologisch proces het resultaat zal wezen is mij totaal onbekend. Maar het zou zeker de verwarring slechts vergroten, en eene eenvoudige oplossing van het vraagstuk moeilijker maken, als er *thans* een vreemde kracht werd gevonden midden in het uitstervende gedoe der oudere. Gaarne wil ik al deze dingen mondeling nader met je bespreken. Je komt immers Dinsdag? Laat ik eindigen met je te zeggen, dat ik voor mij zelf niets liever zou hebben dan dat er zoo spoedig mogelijk eene andere redactie kwam, bestaande uit de goede elementen van de tegenwoordige plus de beste van de jongere krachten.⁵³⁴

In de maand december drong het tot Kloos door dat de salariëring voor een tweede redacteur een bedreiging voor zijn eigen financiële positie zou kunnen zijn. Kloos speelde het slim. Hij schetste voor Gorter een negatief beeld van de toestand binnen de redactie van *De Nieuwe Gids* en waarschuwde hem ervoor lid te worden van een bemanning van een zinkend schip. Kloos begreep inmiddels dat Gorter was gevraagd om hem bij te springen met de verzorging van de literaire kroniek. Zijn mederedactieleden stelden immers dat Kloos aan de zevende jaargang van *De Nieuwe Gids* (1891-1892) geen enkele bijdrage in de vorm van kopij had geleverd en dat Kloos' laatste literaire kroniek alweer van oktober 1890 dateerde. Zij gingen voor het gemak voorbij aan zijn controversiële bijdragen 'Verleden, heden en toekomst' uit het aprilnummer van 1891 en zijn artikel 'Over dominee Hugenholtz en Frederik van Eeden' uit het juninummer van diezelfde zevende jaargang. Van Eeden, Van der Goes en Tak volhardden in het genomen besluit, want zij bleven van mening dat Gorters toetreding tot de redactie het tijdschrift alleen maar ten goede zou kunnen komen. Maar Kloos, die in zijn brief aan Gorter schreef over het aantrekken van 'jongere krachten', had ongetwijfeld niet Gorter, maar Kloos' nieuwste adept Pet Tideman op het oog, bij wie hij, in gezelschap van Hein Boeken, drie weken in september op een buiten in Heerde had doorgebracht. De ruzieachtige toestand binnen *De Nieuwe Gids* was inmiddels doorgedrongen tot het roddelcircuit, zoals bleek uit een briefje van de acteur Arnold Ising aan zijn vriend Van Deyssel in Bergen op Zoom:

⁵³² *De Nieuwe Gids* 8 (1893), p. 241-244; 304-321.

⁵³³ De omnummering van Jan van der Heydenstraat 259 in de Tweede Jan van der Heydenstraat 84 dateerde van mei/juni 1892.

⁵³⁴ Brief van Willem Kloos aan Herman Gorter, d.d. 25 december 1892, in: Endt 1964, p. 309-310.

De Nieuwe Gids ligt, vrees ik, op apengapen en is dit zoo dan zal de man die het loodje legt, Kloos zijn. Van Eeden, Goes en Tak, gezeten burgers, met hoofden vol wijsheid en harten voor zes kan godglimmend niets gebeuren maar Kloos, die zit maar in de kroeg en hij drinkt veel te veel, en hij gaat 's morgens om halftien naar bed!⁵³⁵

Van Deyssel, door Ising gealarmeerd over de benarde situatie van *De Nieuwe Gids*, voor hem nog altijd een belangrijke bron van inkomsten, verhaalde Van Eeden in zijn brief van 18 december wat Ising hem geschreven had.⁵³⁶ Van Eeden antwoordde dat het met het voortbestaan van *De Nieuwe Gids* wel zou loslopen, maar dat de redactie geen eenheid vormde, dat wilde hij Van Deyssel wel nageven:

De eendracht en de ambitie van vroeger bestaat niet meer, en wij zijn in een moeilijke periode. Wij leven allen veel meer afgezonderd. Het is een overgangstijd. Vroeger waren we een strijdbare, aaneengesloten groep. Nu zijn wij op - ons – zelf – staande werkers. Het tijdschrift moet nu worden een gelegenheid tot publicatie, niet meer een krijgs-machine. [...] Gorter komt waarschijnlijk in de redactie, en dat is een uitstekend element, daar elkeen goede vrienden met hem is en hem vertrouwt en respecteert. Kloos is al geruimen tijd in een periode van neerslachtigheid en afzondering. Niettemin worden de zaken toch wel gedaan. Of Boeken helpt weet ik niet.⁵³⁷

Hein Boeken hielp wel degelijk, al was het slechts wegens de fysieke toestand van Kloos. Het was voor een groot deel aan Boeken te danken dat Kloos zich staande hield. Boeken zat hele dagen bij Willem op diens kamer en vertroetelde zijn vriend zo veel hij maar kon. De arts Sam Aletrino was voortdurend in de weer om Kloos te verplegen en ook Willem Witsen verscheen met grote regelmaat in de Van der Heijdenstraat.⁵³⁸ Aan aandacht ontbrak het Kloos dus niet. Alleen de redactieleden van *De Nieuwe Gids* lieten het allen afweten. Het decembernummer van *De Nieuwe Gids* verscheen dan ook zonder een bijdrage van Van Eeden, Tak of Van der Goes.

Op 15 januari 1893 dreef het drietal Van Eeden, Van der Goes en Tak in Bussum de zaak-Gorter op de spits. Tijdens een redactievergadering in afwezigheid van Kloos werd nog maar eens bekrachtigd dat Gorter in de redactie hoorde, of Kloos dat nu wilde of niet.⁵³⁹ Weliswaar had Hein Boeken het boze vermoeden dat er 'van den winter gedurende W's ziekte achter zijn rug veel meer plannen gemaakt zijn dan we ooit vermoed hadden', zoals hij Witsen toentertijd schreef,⁵⁴⁰ maar Tak, Van Eeden en Van der Goes moesten iets. Kloos had een meerderheidsstandpunt van de redactie genegeerd. En Gorter kon daarvan getuigen: 'toen ik een paar maanden geleden om een plaats als redacteur en f 250 honorarium jaarlijks vroeg,

⁵³⁵ Brief van Arnold Ising aan Lodewijk van Deyssel, d.d.13 december 1892, in: Prick 1968, p. 176-177.

⁵³⁶ Brief van Lodewijk van Deyssel aan Frederik van Eeden, d.d. 18 december 1892, in: Van Tricht en Prick 1981, p. 193-194.

⁵³⁷ Brief van Lodewijk van Deyssel aan Frederik van Eeden, d.d. 19 december 1892, p. 195.

⁵³⁸ Brief van Arnold Ising aan Lodewijk Van Deyssel, d.d. 31 december 1892, in: Prick 1968, dl. I, p. 179-181.

⁵³⁹ F.van der Goes, *Litteraire Herinneringen, uit den Nieuwe-Gids tijd*, Santpoort 1931, p.51-52.

⁵⁴⁰ Brief van Hein Boeken aan Willem Witsen, d.d. 29 mei 1893, Witsenarchief 75 C 51, KB.

waren 3 leden der red. daarvoor, jij er tegen. Ter wille van den vrede trok ik toen mijn voorstel in, maar ik nam mij voor niet meer met deze redactie te onderhandelen.⁵⁴¹

Binnen de omgeving van Kloos bestonden er totaal verschillende opvattingen over het hoe en waarom van deze controverse. Kloos zelf was, als altijd, beducht voor een financiële aderlating. Bovendien had de redactie hem de journalistiek ingejaagd omdat Tak geen mogelijkheid zag Kloos wat meer geld toe te schuiven. En nu vroeg Gorter doodleuk f 250,- honorarium voor een eventueel redacteurschap. Boeken zag er een complot in om Kloos buitenspel te zetten. Gorter van zijn kant vond Kloos een draaikont met wie je maar beter geen zaken kon doen.

In een brief uit juni 1893 aan zijn uitgever Versluys gaf Gorter zijn versie van de onderhandelingen tussen hem en de redactiesecretaris in het afgelopen jaar:

Zoals Gij weet zal ik van *zeer weinig* geld moeten leven. Ik moet dus voor een bijdrage in de N.G. geld vragen en een hooger honorarium dan tot nu. Nu wil ik met den Heer Kloos niet onderhandelen hierover, omdat hij bij mijne vorige onderhandelingen met hem (toen ik vroeg redacteur te worden) mij eerst mondeling ja, toen schriftelijk nee om déze redenen, toen mondeling neen, om weer andere redenen, gezegd heeft. Ik wil over zijne beweegredenen niet oordeelen omdat ik ze niet begrijp en ik heb ze hem niet kwalijk genomen; zooals Gij weet, heb ik, toen hij weigerde, mijn voorstel ingetrokken. Maar ik heb *toen* terstond besloten om nooit meer met hem te onderhandelen, omdat hij zoo weinig precies zeide wat hij wilde. Met iemand die niet zeggen kan rechtuit wat hij meent, kan men geen zaak bespreken, zonder in moeilijkheden te komen. Van dergelijke moeilijkheden heb ik grooten afkeer.⁵⁴²

Willem Witsen berichtte over het wel en wee van de dichter aan de familie Versluys (die zich ook zorgen maakte over Kloos' toestand) het volgende:

Sedert Dr. A. (Aletrino) Kloos behandelt is er merkbare verbetering te zien; evenwel werkt die voornamelijk op zijn fysiek terwijl Kl. psychische opwekking zoozeer behoeft. Dat heb ik zoo goed kunnen observeeren toen ik eenige dagen geleden hem goed nieuws kon mededelen; – nu ben ik gisteren naar Bussum geweest en heb een onderhoud gehad met den Heer Tak. Het resultaat is voor 't oogenblik zeer bevredigend. Als Kl. zelf 't nu maar goed opvat, hij moet zoo fijngevoelig behandeld worden en fijngevoeligheid schijnt voor de meeste menschen een overbodig, zeg't dan onbekend, luxe artikel te zijn. Kl. ziet met veel genoegen een bezoek van U tegemoet, alleen zou het misschien raadzamer zijn het nog eenige tijd uit te stellen. Een brief van Mej. P. zou hem op 't oogenblik veel kwaad doen, – laat zij toch in 's hemels naam ons moeilijke werk niet komen bederven; hij mag nu niet van haar hooren.⁵⁴³

⁵⁴¹ Brief van Herman Gorter aan Willem Kloos, z.d. [1893], in: Endt 1964, p. 324.

⁵⁴² De Liagre Böhl 1996, p. 197.

⁵⁴³ Brief van Willem Witsen aan Annette Versluys-Poelman, z.d. [december 1892], kopie in: Versluys-Poelmanarchief, Internationaal Informatiecentrum en archief voor de vrouwenbeweging, 91.

Witsen had bedacht dat het zijn vriend Kloos goed zou doen als hij er eens tussenuit kon en de boel de boel kon laten. Het geruzie in *De Nieuwe Gids*, waar ook Kloos zijn deel in had gehad, had hem psychisch volkomen lam geslagen. Zo was Witsen hard op zoek naar geld om Kloos samen met zijn boezemvriend Hein Boeken op reis te sturen. Zijn verloofde en aanstaande vrouw Betsy van Vloten hield hij regelmatig op de hoogte van zijn vorderingen op dat gebied:

Ik heb nu al ongeveer f 600- bij elkaar voor hem. De arme jongen is zoo zwak! Je moet 't zien, hoe vreeselijk penible 't is - van middag lag hij met z'n hoofd tegen m'n schouder aan, net 'n kind. Hij sprak van 'n vervelende schuld aan Mieb waarover hij tobde. Ik nam toen de gelegenheid waar en zei: betaal 'm dan maar gauw, morgen, van je eigen geld: 'k heb ongeveer 600 voor je bij mekaar. Eerst wou hij 't niet gelooven en hij zei maar aldoor: zulke dingen zeggen ze me in m'n droom ook. 't Heeft veel moeite gekost om 'm te overtuigen dat 't geen droom was - en toen kreeg hij tranen in z'n oogen en lag z'n hand op m'n schouder... o, o. 't Heeft hem veel goed gedaan,- ook 't vooruitzicht op 'n reis buitenslands. Maar 'k moet nog meer zien te krijgen! De namen van de deelnemers vertel 'k hem niet anders gaat hij daar weer over tobben. Rachel [sinds 2 juli van dat jaar de echtgenote van Arnold Aletrino] en Titia [sinds 28 januari van dat jaar de echtgenote van Jacobus van Looy] zonden hem nog al 's lekkernijen en Sam (Aletrino) is verwonderlijk goed in z'n manier.⁵⁴⁴

Witsen slaagde erin het benodigde reisgeld bij elkaar te scharrelen en zo konden Willem en Hein uitzien naar een reis door Italië en leek het 'gedoe' rond *De Nieuwe Gids* voor even naar de achtergrond te verdwijnen.

⁵⁴⁴ Brief van Willem Witsen aan Elizabeth van Vloten, z.d. [21december 1892], Witsenachief XXX A46, 1160, UBA.